

Секція 1

Актуальні проблеми розвитку правової системи України: теоретико-правові і прикладні аспекти

Section 1

Actual problems of development of the legal system of Ukraine: theoretical and applied aspects

Багрій Ю.М.

студент магістратури

юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри

теорії та історії держави і права ТНЕУ

Кравчук В.М. ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СВІТУ: ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Історично склалось так, що у кожній державі діють свої правові звичаї, традиції, юрисдикційні органи, сформувалися певні особливості правового менталітету, правової культури, що й об'єднується загальним поняттям «правова система». В історико-порівняльному аспекті питання періодизації становлення правових систем є доволі актуальним, адже воно безпосередньо стосується форми і змісту існуючого права.

Стан наукового дослідження. Основою даного дослідження стали праці таких вчених як: Бостан Л.М., Бостан С.К., Колодяжна В.В., Кучук А.М., Завгородня Ю.С., Петришин О.В., Шаганенко В.П. та ін.

Виклад основного матеріалу. Однією із найдавніших правових систем вважається романо-германська [2, с. 46], до складу якої входять правові системи багатьох держав Європейського континенту, і риси якої, у зв'язку з певними історико-політичними процесами, мають суттєві прояви у різноманітних державах інших континентів [5, с. 283]. Історичні основи романо-германської правової системи сягають римського права, а саме I ст. до н.е. – VI ст. н.е. [3, с. 27]. У науковій літературі відзначається, що ця правова система є наслідком генезису, продовження традицій римського права, через що вона є першою правовою сім'єю, з якою ми зустрічаємося в сучасному світі [6, с.72].

У розвитку романо-германської правової системи, на думку О.В. Петришина, доцільно виокремлювати три основні етапи: 1) перший – період звичаєвого права, який тривав з V по XI ст. н. е.; 2) другий – етап формування романо-германського типу правової системи (сім'ї) – з XII по XVIII ст.; 3) третій – етап подальшого розвитку даного типу правової системи розпочався у XIX ст. і триває дотепер [4, с. 64–69]. Дехто із науковців, й зокрема В. Колодяжна, у формуванні романо-германської правової системи вирізняють наступні історичні етапи (періоди): 1) простого права;

2) формування загального університетського права; 3) законодавчого права [2, с. 47]. Доволі цікавою є думка й тих дослідників, які у розвитку романо-германської правової системи виділяють чотири етапи: 1) до XII ст. – період становлення даної системи; 2) XIII – XVIII ст. – період Відродження; 3) кінець XVIII ст., початок XIX ст. – середина XX ст. – період розвитку національного права, кодифікації права та закріплення нормативного акту (закону) як основного джерела романо-германської правової системи; 4) середина XX ст. – до теперішнього часу – сучасний період, що характеризується уніфікацією права у рамках даної правової системи [5, с. 284].

Наступною з найпоширеніших правових систем сучасності є англосаксонська (або англо-американська, або система загального права), яка була сформована багато століть тому в Англії. До держав з правовою системою цього типу належить Велика Британія та держави, які в минулому були її колоніями. При цьому, процес її виникнення тісно пов'язаний з колоніальною експансією зазначеної держави. Для загального сприйняття в інших частинах світу зміст і форма англійського права були важкодоступними для розуміння. Тому його перетворення у світову правову систему відбувалося шляхом силового впровадження та насадження основ англійського права у ході проведення колоніальної політики [1, с. 443].

Виходячи з того, що дана правова система зародилась в Англії, її розвиток тісно пов'язаний з історією цієї держави. У зв'язку із цим у науковій літературі загалом склалась єдина думка стосовно періодизації розвитку англо-американської правової системи, у рамках якої прийнято виділяти чотири етапи: 1) англосаксонський період – до 1066 р. (до моменту нормандського завоювання Англії), коли англійське право розвивалось на основі місцевих звичаїв племен, що заселяли територію Англії (передусім англів та саксів); 2) період формування системи загального права на основі діяльності королівських судів – з 1066 р. до 1485 р. (встановлення правління династії Тюдорів); 3) період дуалізму загального права та права справедливості, який тривав з 1485 р. до 1832 р.; 4) сучасний етап розвитку англійського права – триває із середини XIX ст. і дотепер. Після невдалих спроб подолати розбіжності в англійській правовій системі, які були обумовлені існуванням права справедливості та загального права, у 1873-1875 роках було прийнято Новий акт про судоустрій, яким їх було об'єднано в єдину систему, а їхні прецеденти утворили єдину уніфіковану систему прецедентного англійського права. Також у цьому етапі спостерігається зростання ролі статутного права у цій правовій системі [5, с. 288].

Щодо розвитку правових систем релігійного права, то відзначимо, що наразі у порівняльному правознавстві нема єдності стосовно виділення самостійних їх типів. А виокремлення даної правової сім'ї обумовлено тим, що наразі існують держави, в основі правових систем яких лежать релігійні норми. Проте, фактично всі науковці, які займалися дослідженням даної правової сім'ї, виділяють у ній мусульманську (ісламську) правову систему [4, с.195], що існує у державах Близького Сходу та Північної Африки.

У розвитку мусульманської правової системи зазвичай виділяють такі періоди: 1) зародження та початкового функціонування (VII ст.); 2) доктринальної розробки ісламського права у роки існування Арабського Халіфату і появи перших ісламсько-правових шкіл (VII – XIII ст.); 3) розвитку

ісламського права в епоху Османської імперії і спроби адаптації його положень до нових умов (кінець XIII – перша половина XX ст.); 4) сучасний етап (друга половина XX ст. – до теперішнього часу) [5, с. 291].

У становленні правової системи традиційного (традиційно-звичаєвого) права суттєву роль відігравали різноманітні вірування, які або не досягли рівня монорелігії, або набули специфічного «напіврелігійного» характеру [3, с. 60–61]. Крім того, звичаєва група даної правової сім'ї була сформована на основі традицій та звичаїв відповідних племен, народів та сучасних правових новел. У науковій літературі слушно зазначається, що дана правова система історично склалась у державах Далекого Сходу (традиційне право) та Африканського континенту (звичаєве право) [5, с. 293].

Окрім вказаних правових систем, доречно зауважити, що у зв'язку із специфікою історичного розвитку певних держав, у наш час склався ще один тип правової системи – змішаний. Причини його виникнення обумовлюються колоніальним минулим певних держав та змішуванням у них місцевих правових традицій та елементів правової системи метрополії. Також поштовхом до виникнення змішаних правових систем є наявність у них елементів, які властиві різним сім'ям правових систем (найбільше простежується у державах Латинської Америки та Скандинавії). Зокрема, передумови для виникнення змішаних правових систем простежується на прикладі британських колоній, де англійці цілком не ліквідували локальне право, а за допомогою англійського законодавства та колоніальної влади регламентували особливості його застосування. Наслідком цього було становлення змішаних правових систем, що склалися з елементів англосаксонської та іншої правової системи [1, с. 443].

Висновки. Таким чином, історія виникнення та розвитку кожного типу правових систем має певні особливості. Більшість із них почали формуватися у часи середньовіччя. В Європі у даний період були закладені основи для становлення романо-германської та англосаксонської правових систем. Зародження та розвиток інших правових системи сучасності було обумовлене релігійним віросповіданням, а також правовими звичаями та традиціями певних народів.

Список використаних джерел

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. 2-е вид. перероб. й доп. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Колодяжна В.В. Історія формування та сучасний стан романо-германської правової сім'ї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. серія юридична. 2013. № 1. С.46–53.
3. Кучук А.М., Завгородня Ю.С. Юридична компаративістика: навч. посіб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.
4. Порівняльне правознавство: підручник / за заг. ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2012. 272 с.
5. Теорія держави та права: навч. посіб. / за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
6. Шаганенко В.П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С.71–74.